

Versec népesedésének évszázadai – dióhéjban

Napjainkban a román határ ölelésében, a szerb oldalon húzódik meg szerényen egy város, amely gazdag múltja ellenére mégis kevésbé ismert, főképp számunkra, magyarok számára. Holott több alkalommal is a magyarság oldalán állt annak nehéz korszakaiban. Ez a város a híres író, Herczeg Ferenc (1863–1954) szülővárosa, Versec (Вршац/Vršac). A Bácska történelmi városai sokkal ismertebbek mind a vajdasági, mind az anyaországi magyarság körében, mint a Bánát némileg „mostoha sorsú” jeles települései. Habár Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) jobbára még „szem előtt” van, de ez már kevésbé igaz Nagyikindára (Киkinда/Kikinda) és Pancsovára (Панчево/Pančevo), nem beszélve a szinte már perifériára szorult, ellenben jelentős történelemmel büszkélkedő Versecről és Fehértemplomról (Бела Црква/Bela Crkva). Ez a „másodhegedűs” szerepkör részben betudható annak is, hogy az előbbi városokban – a dualizmus korában (1867–1918) – nagyon jelentős volt a német (Fehértemplom, Versec) és a szerb (Nagyikinda, Pancsova) dominancia. Egyedüli kivételt Torontál vármegye egykori székhelye, Nagybecskerek képezett, ahol – például 1910-ben a népszámlálás adatsorai szerint – a magyarság többséget tudott felmutatni a szerbséggel és a németiséggel szemben. Jelen tanulmány szerzője néhány gondolatban kívánja körbejárni Versec népesedéstörténetének fontosabb sajátosságait, különös tekintettel a város nemzetiségi és felekezeti jellemzőire.

I. Népesedéstörténeti előzmények

A népesedéstörténeti előzmények kapcsán gondban vagyunk, ugyanis írásos emlékek csak a 15. század első felétől jelentek meg a város történelmének vonatkozásában. Bizonyos, hogy Versec és környéke már az emberiség korai időszakától kezdődően lakott helynek számított. A régészeti leletek tanúsága szerint a térség már legalább a neolitikum (újkőkorszak) óta lakott. A bronzkorból és a vaskorból is maradtak fenn történelmi emlékek, akkoriban feltehetően a kelták éltek e területen.¹

A rómaiak Kr. u. 101–106 körül, Traianus római császár (Kr. u. 98–117) uralkodása idején, annak hódításai révén jelentek meg a környéken. Versec – feltételezhető latin nevén „*Canonía*” – Dacia provincia határán, a szarmata területek mellett feküdt, ezért feltehetően nem lehetett ritka a barbárok betörése a térségbe. A római fennhatóság Aurelianus római császár (Kr. u. 270–275) uralkodásáig – feltehetően Kr. u. 271-ig – tarthatott, mivel akkoriban adták fel a rómaiak Dacia tartományt – így Versec környékét is – a birodalmat ért, egyre erősödő barbár betörések miatt. Az új határ a Duna folyam vonala lett, a római lakosságot és katonaságot a szomszédos Moesia provincia (Szerbia, Bulgária) területére telepítették át.²

A népvándorlás korának „migrációs hullámai” már a római időszakot követően, Kr. u. 285 után elérték a térséget. Ez a szakadatlan folyamat egészen a magyarság honfoglalásáig tartott, ad-

¹ MILLEKER BÓDOG: *Versecz*. In: Borovszky Samu: Temes vármegye és Temesvár. Magyarország vármegyéi és városai. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914. 435. p.

² Vö. BOKOR JÓZSEF (központi szerk.): *A Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. IV. kötet (Burgos–Damjanich)*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1893. 842–846. pp.; MAKKAI LÁSZLÓ – MÓCSY ANDRÁS (szerk.): *Erdély története. Első kötet. A kezdetektől 1606-ig*. In: Köpeczi Béla (főszerk.): *Erdély története három kötetben*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1988. 46–52., 93–106. pp.

dig több népcsoport is váltotta egymást Versec térségében. Minderről ugyancsak a régészeti leletek tájékoztatnak bennünket.³

A magyarság honfoglalásakor, majd azt követően is – nagy valószínűséggel – szlávok éltek a térségben, amire a város nevének eredete is utal. Ahogy Milleker Bódog (1858–1942) történész írta: „A mai Versecz azonban csak a XV. század elején tűnik fel és olyan körülmények között, melyek azt tanúsítják, hogy akkor e vidék lakossága nagyon erősen át volt hatva szláv elemekkel, sőt, hogy maga a helység is szláv alapítású, mert a neve: *podvršan* = az orom alatt, *vrhsác* = hegyes hely – értelemmel bír a szerb nyelvben.”⁴ A Tolnai új világlexikonának tizennyolcadik kötete (1930) szerint: „Versecet a XIV. században szerb menekültek alapították.”⁵ Ez utóbbi információt erősíti meg az Új idők lexikonának 23–24. kötete (1942) is.⁶

Az Árpád-házi uralkodók (1000–1301) korszakából, de még az Anjou-korszakból is nagyon kevés információnk van Versecről és vidékéről. Ennek részbeni oka, hogy az 1390 körül indult török portyák – és a velük járó pusztítások – jóformán mindent megsemmisítettek a térségben. Nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani, hogy a település és a felette, a várhelyen felépített vár mikor keletkezett. Történészeinknek vagy nincsenek értesülései, vagy eltérő állásponton vannak, már ami az első írásos említést illeti. Annyi bizonyos, hogy az erősség valamikor a középkorban keletkezett, de (Luxemburgi) Zsigmond magyar király (1387–1437) idején már felértékelődött a szerepe. A legkorábbi biztosabb értékelések szerint a vár a 14. század első felében már állt.

Márki-Zay János szerint „a várat 1323-ban említik először királyi birtokként”.⁷ Csánki Dezső (1857–1933) történész a várról a következőket

közölte: „...Ér-Somlyó vagy Érd-Somlyó [azaz Versec erőssége]. 1343-ban tűnik föl, mint királyi vár.”⁸ Az előbbi elnevezéshez (Érsomlyó, Érdsomlyó) kapcsolódóan Márki-Zay János kiegészítéssel élt: „A somlyó (vagy Somló) név a magyar somlyik (somlik) folyamatos melléknévi igenévből származik. Tulajdonképpen értelme: »megcsuszamló, suvadó oldalú hegy vagy a zöld erdőövezetből kiemelkedő, kopasz, sziklás hegytető« lehetett.”⁹

Mások, így Halaváts Gyula geológus, paleontológus, bányamérnök (1853–1926) és Pesty Frigyes (1823–1889) történész nem tudtak állást foglalni abban a kérdésben, hogy ki és mikor építette a várat. „...Pesty Frigyes úr, a déli részek történetének e kitűnő monográfusa, ismert szíveségével csak egy adatot tudott rendelkezésemre bocsátani, de amely írott adat csak arról értesít, mit különben is tudunk, hogy Verseczen (1594-ben) vár létezett. De arra, hogy ki és mikor építette e sásfészket, minő időket élt át, mikor rombolták le, alapos, széleskörű történelmi kutatásai daczára nem adhatott felvilágosítást.”¹⁰

Versec, vagyis a váralján elhelyezkedő település pontos keletkezése is bizonytalan. Márki-Zay János és Milleker Bódog történész szerint 1427-ben egy birtokadományozásról szóló oklevélben említették először a települést. Milleker Bódog még korabeli – a település elhelyezkedésére utaló – elnevezést is leír, „*Podversa*”, illetve „*Podvrša*” alakban.¹¹

Népesedéstörténetileg jelentős információ, hogy a 15. század első felében, közepén – kisebb megszakítással – Brankovics György (Đurađ Branković) szerb despota (uralkodó) [1429–1456] kezébe került a település és a vár. Ez a tény nemcsak azért jelentős, mert a szerb

³ MILLEKER 1914, 435. p.

⁴ MILLEKER 1914, 435. p.

⁵ Tolnai új világlexikona. Az általános tudás és műveltség tára. Tizennyolcadik kötet, Vég–Zs. Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Részvénytársaság, Budapest, 1930. 33. p.

⁶ ANGELI OTTÓ ET AL. (szerk.): Új idők lexikona. Huszonharmadik és huszonnegyedik kötet, Szikesfalu–Zygota. Siegnér és Wolfer Irodalmi Intézet Rt. kiadása, Budapest, 1942. 6090. p.

⁷ MÁRKI-ZAY JÁNOS: *Herczeg Ferenc városa, Versec* (Városismertető útikalauz). In: Márki-Zay János (szerk.): Magyar értékek 20. Hódmezővásárhely, 2013. 5. p.

⁸ CSÁNKI DEZSŐ: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. kötet*. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1894. 95. p.

⁹ MÁRKI-ZAY 2013, 5. p.; Vö. Kiss LAJOS: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 576. p.

¹⁰ HALAVÁTS GYULA: *Halaváts Gyula a verseczi várról*. In: Hampel József (szerk.): *Archaeológiai Értesítő*. Új folyam, hatodik kötet. Első füzet. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1886. 50. p.

¹¹ MÁRKI-ZAY 2013, 5. p.; MILLEKER 1914, 435. p.

A verseci vár maradványai napjainkban

Forrás: *Vršacka kula*. Oblakbeli.com: <https://oblakbeli.com/vrsacka-kula-i-u-njoj-princeza-koja-ceka-spas-od-cini/>
(Letöltés ideje: 2023. április 4.)

despota Magyarországon számos birtokot szerzett¹² (Luxemburgi) Zsigmond regnálása idején, hanem mert birtokain nagyobb számú szerb is letelepedett.¹³ Megjegyezzük, hogy a török portyák egyre gyakoribbá válásával, illetve a hódoltság időszakának közeledtével, majd beköszöntevel egyre jelentősebb lett a szerbség – több hullámban történt – betelepődése Dél-Magyarország lapályosabb részébe, a Temesközbe. A románság inkább a térség – a későbbi Bánság – hegyvidéki részeit népesítette be.¹⁴

Brankovics György és a várhegyen felépített vár kapcsán egy forrás kiemelte, hogy nagy a hasonlatosság a verseci várhegyen magasodó vártorony és a viszonylag közeli Szendrő várának tornyai között. Nevezetesen: „A verseci lakótorony építési módja, nagyban hasonlít a szendrői vár tornyaihoz, így az is elképzelhető, hogy a verseci várat Szendrő 1439-es eleste után épít-

tette fel [ti. Brankovics György szerb despota], hogy védelmet biztosítson a Bánátban található birtokainak.”¹⁵ Az előbbi információk fényében élhetünk a gyanúperrel, hogy a középkorban, még a török hódításokat megelőzően a szerbség jelentős száakkal kötődött a térséghez, illetve nagyobb számban élhetett a területen.

II. Versec a török hódoltság idején

Dél-Magyarország, így Versec sorsát is a török hódítások pecsételték meg. Habár a térségben már legalább százötven éve portyáztak és pusztítottak a törökök, területi hódításokra nem került sor. Egy kivételtől tudunk Versec esetében, amelynek várát 1456-ban a törökök rövid időre elfoglalták, de az hamarosan ismét magyar kézre került. A mai Bánság területe 1551-ben és 1552-ben szenved-

¹² Vö. PESTY FRIGYES: *Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon és a despota cím*. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatala, Budapest, 1877. 12–13. pp.

¹³ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914. 306. p.

¹⁴ SZENTKLÁRAY 1914, 309. p.

¹⁵ *Versec (Érdomslyó) vára*. Műemlékem.hu: <https://muemlekem.hu/hatareset/Versec--Erdomslyo--vara-Versec-1260>
(Letöltés ideje: 2023. április 3.)

te el a legnagyobb török offenzívát, ekkor a Bánság zöme, így Versec és annak vára is török kézre került (1552). A törökök a vár alatt egy kis palánkot is létesítettek, az erősség török végvárrá vált, amely főképp az Erdélyi Fejedelemség irányából érkező támadásokat volt hívatva kivédeni. A török időszakban a magyarság kiveszett. A település és a vár régi magyar neve kikopott, a korabeli szerb elnevezés vált használatossá. A lakosságon belül a szerb dominancia érvényesült, ez 1594-ben is megnyilvánult, amikor a többségi szerbség és a környékbeli románság fellázadt az adóterhek miatt. A kezdeti sikerek után a törökök vérbe fojtották a zendülést. A török elnyomás miatt az elvándorlás is jelentős volt. Emellett az erdélyi seregekkel folytatott összecsapások is nagyobb pusztítást okoztak. A török végvár védői – például 1590/1591 körül – már jórészt a szerbek közül kerültek ki.¹⁶

III. Versec ellentmondásos időszaka – a 18. század

Versec és annak vára a török időket igencsak megsínylette. 1658-ban – Barcsay Ákos erdélyi fejedelem (1658–1660) engedménye révén¹⁷ – Lugos (Lugoj) és Karánsebes (Caransebeș) is a törökök kezére került, ezután a verseci vár végvári funkciója gyakorlatilag megszűnt. A 17. században a vár romba dőlt.

A „változás szele” a 17. század alkonyán köszöntött be. Buda visszafoglalása (1686) után a császáriak messze behatoltak a török hódoltság területére, még Becskereket (Nagybecskerek) és Pancsovát is felégették. Úgy tűnt, hogy a Bánság egész területe is felszabadul az oszmánok igája alól. A törökök Versecen is már a kivonulásra készülődtek. Ekkor váratlan fordulat történt. A győztes császáriak az 1699. január 26-án megkötött karlócai békeszerződés értelmében török kézen hagyták a Bánság egész területét.¹⁸

A törökök elől 1690-ben Magyarországra tömegesen bevándorló szerbek Versec környékén is nagyobb számban telepedtek le. A helység már hivatalosan is szerb ortodox püspöki székhely lett.¹⁹ Habár ebben a korban népszámlálások, továbbá egyéb, a népességszámot, illetve a nemzetiségi (anyanyelvi) viszonyokat tudakoló statisztikai számbavételek nem voltak, annyi bizonyos, hogy a domináns népcsoport a szerb lehetett.

A karlócai békekötés (1699) környékén, illetve után is voltak kisebb-nagyobb fegyveres konfliktusok a Bánság területén, de az igazi változást az 1714-ben kitört velencei–török háború (1714–1718) hozta meg. A bécsi udvar – 1716-ban – Velence oldalán avatkozott be a fegyveres konfliktusba, és hamarosan a császári seregek ismét megjelentek a Bánság területén. A térség fővárosa, Temesvár (Timișoara) 1716. augusztus 24. és 1716. október 12. között jelentős ostrom alatt állt, végül a törökök kitérték a fehér zászlót. A császáriak ezt követően – a Bánság délnyugati csücskében, a Belgrádhöz (Београд/Beograd) közel fekvő – Pancsova ellen vonultak, majd a település – a törökök némi alkudozása után – 1716. november 9-én császári kézre került. Ezt követően, 1716. november 12-én a bánsági Újpalánkát, a mai Palánkot (Банатска Паланка/Banatska Palanka) vették be a császáriak. Belgrád 1717. évi sikeres császári ostroma, majd a további, 1718-as császári hadi sikerek – Szendrő (Смедерево/Smederevo), Szabács (Шабац/Šabac) és Orsova (Orșova) elfoglalása – következtében kerülhetett sor a pozsareváci békekötésre (1718. július 21.), amely többek között kimondta, hogy a Bánság teljes területe is felszabadul a török „járom” alól.²⁰

Az 1717. évi császári összeírás szerint Versecen hetven ház állt. A lakosság többsége pravoszláv vallású szerb lehetett, mert a római katoli-

¹⁶ Vö. MÁRKI-ZAY 2013, 6–7. pp.; MILLEKER 1914, 436. p.

¹⁷ KÖVÁRI LÁSZLÓ: *Erdély történelme. Ötödik kötet.* Pesten Ráth Mór, Kolozsvárott Stein János bizományya, 1863. 75. p., TARJÁN M. TAMÁS: 1658. szeptember 14. | A török Barcsay Ákosnak ajánlja fel az erdélyi fejedelemséget. Rubicon Online: https://rubicon.hu/kalendarium/1658-szeptember-14-a-torok-barcsay-akosnak-ajanlja-fel-az-erdelyi-fejedelemséget?gc_id=14734383555&h_ad_id=547570060264&gclid=EAlalQobChMl7Pm4svyP_glVVed3Ch2VKA_9EAAYASAAEgLO2fD_BwE (Letöltés ideje: 2023. április 4.)

¹⁸ GYÉMÁNT RICHÁRD: *A Bánság újratelepítése, különös tekintettel a 18. századi telepítési folyamatokra.* In: Homoki-Nagy Mária (szerk): *Forum. Acta Juridica et Politica. Acta Universitatis Szegediensis.* V. kötet. SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2015. 37. p.

¹⁹ MILLEKER 1914, 437–438. pp.

²⁰ Vö. TARJÁN M. TAMÁS: *A pozsareváci béke megkötése, 1718. július 21.* Rubicon Online: <https://rubicon.hu/kalendarium/1718-julius-21-a-pozsarevaci-beke-megkotese> (Letöltés ideje: 2023. április 4.)

kus németek csak ezt követően érkeztek. A helység gyorsan fejlődött, kerületi székhely lett. A település 1723-ban „kettévált”, ekkor alapították ugyanis a római katolikus, többek között a Mosel folyó vidékéről érkező németekkel a német települést („Deutsch Werschetz”), amely „Szerb-Versec” mellett terült el. Ugyanebben az évben létesítették a római katolikus plébániát, majd 1727-ben az iskolát, illetve 1728-ban a már kőből épült római katolikus templom is állt a németek településén. A gazdasági, illetve a kereskedelmi élet is beindult; iparosok telepedtek le, illetve vásárokat tartottak.²¹

A 18. század azonban nem csak az újjáéledés korszaka volt. Számos viszontagságot is hozott. III. Károly magyar király (1711–1740) törökök ellen indított második hadjárata (1737–1739) katasztrofális következményekkel járt a Bánságra nézve. Elveszett az addig császári kézen lévő Észak-Szerbia, Bosznia császári kézen lévő részei, valamint Olténia is. Csodának számított, hogy a Bánság császári kézen maradt.²²

1738–1739-ben Versecet – főképp a németek által lakott részt – egyfelől a román rablóbandák dúlták fel, másfelől a településen a pestis is pusztított, megtizedelve a népességet. Ezért is létesítették – a harcok elültével, 1740-ben – mintegy „mementóként” és hálaadásként a németek a Szent Rókus-kápolnát. A későbbiekben, 1763-ban a helysége újabb pestisjárvány csapott le, amelyet karanténnal igyekeztek visszaszorítani. A század végén, 1788-ban, az újabb, törökök ellen irányuló háború alatt (1787–1791) Versec lakóinak tekintélyes hányada elmenekült a törökök elől. A helyben maradt maroknyi – hetvenöt fős – lakosság ellenben felvette a heroikus küzdelmet a török csapatok és azok pusztításai ellen. Törökvéseiket végül siker koronázta. Egyébiránt az 1788-as esztendő össze kifejezetten viszontagságos volt. A Bánságban – a császári adminisztráció központjától, Temesvártól a Dunáig – 147 település pusztult el, de Versec megmaradt. A

Versec város címere

Forrás: Bokor József (központi szerk.): A Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. XVI. kötet (Téba–Zsuzsok). Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1897. 799. p.

háború után, 1793-ban azonban az éhínség csapott le a térségre, így a helyben lakó németekre és szerbekre egyaránt.²³

A 18. század második felében élt Vályi András (1764–1801) geográfus, statisztikus szerint „...Vérsecz. Népes Mezőváros Temes Várm. földes Ura a' Kir. Kamara, lakosai katolikusok, és ó hitűek, fekszik Vérsecz hegye alatt, kies helyen; nagy Kaszárnya van benne, melly a' Tsászáriak által épült Temesvárnak megvétele után; nevezetesi selyem mívháza, és sok riskásája; Sóház, Postaház, és Ispotály is van benne.”²⁴

Az előbbi idézet kapcsán kiemeljük, hogy 1779-ben, amikor a császári adminisztráció megszűnt, és a Bánság ismét Magyarország része lett, Versecet Temes vármegye területéhez sorolták. A település jelentőségét növelte, hogy járási székhely lett. A két települést, vagyis Né-

²¹ MILLEKER 1914, 438. p.

²² Vö. GYÉMÁNT RICHÁRD: *III. Károly második háborúja a törökök ellen (1737–1739). II. rész: Az 1738. és az 1739. év fontosabb (hadi) eseményei, valamint a belgrádi béke.* In: Bata János (főszerk.): *Aracs, a délvidéki magyarság közéleti folyóirata.* XX. évfolyam. 3. szám. (2020. augusztus 20.) Aracs Alapítvány, Horgos, 2020. 92. p.

²³ MILLEKER 1914, 438. p.

²⁴ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. III. kötet. A' Királyi Universitásnak betűivel.* Buda, 1799. 625. p.

met- és Szerb-Versecet végül 1795-ben egyesítették. Vályi András utalt arra, hogy 1799-ben a népesség zömét németek (római katolikusok) és szerbek (óhitűek) alkották.²⁵ Milleker Bódog már részletesebb számadatokat közölt: 1792-ben Versecen 8402 fő élt, ebből 5212 volt ortodox, 3140 római katolikus, 45 fő izraelita és 5 evangélikus vallású. A helyi zsidóság az 1790-es években rendezkedett be a településen.²⁶

IV. A fejlődés útján – Versec a 19. században

A verseciek számára a 19. század nagyon jól indult. A község 1804. január 27-én mezővárosi kiváltságokat nyert. A település agilis lakói azonban ezzel az eredménnyel nem elégedettek meg. Sikert elérniük, hogy százezer forint ellenében a város szabad királyi városi címet nyerjen. Ezt a titlust I. Ferenc magyar király (1792–1835) 1817. október 9-én, Versecen tett látogatása alkalmával hagyta jóvá.²⁷

Miután Versec szabad királyi város lett, rohamos fejlődésen ment keresztül. A gazdasági és a kereskedelmi élet felpetézett. Számos német és szerb cég jött létre. Emellett a városnak bizonyos területeken elévülhetetlen érdemei lettek. A település a délvidéki selyemhernyó-tenyésztés, ebből kifolyólag a selyemipar központja lett. Habár – ahogyan azt már említettük – számos cég munkálkodott a város falai között, Versec főképp a borászat területén tett szert hatalmas hírnévre. A történelmi Magyarország egyik kiváló borvidékévé vált, a céltudatos és szorgalmas német gazdáknek köszönhetően. A borvidékről – amely Versec mellett Fehértemplomot és környékét is magában foglalta – röviden az alábbiak mondhatók el:

„A török hódoltság alatt romba dőlt és elnéptelenedett vidékre szőlőtermesztő németek érkeztek a 18. században, akik újra fellendítették a szőlő- és borgazdálkodást. A Bánság déli ré-

szén elhelyezkedő borvidéken központi szerepet Versec és Fehértemplom töltött be. A kadarkát a szőlőtermő táj »királynéjának« neveztek, emellett nagy mennyiségben díszlett a kövidinka és a szlankamenka, s egyre inkább terjedt a sasza, más asztali (csemege) szőlőfajtákkal együtt. A versec-fehértemplomi borvidék a borkereskedelem szempontjából nagy jelentőséggel bírt. A termést főként osztrák kereskedők vásárolták fel. 1880-ban Bernhard Staub svájci (zürichi) borkereskedő létrehozta a Helvécia pincészetet, mely a környék borait Európa szerte híressé tette. A szőlőbirtokosok számos, helyi fejlesztésű szőlőművelő eszközt alkalmaztak, amelyek országosan is ismertté tették a borvidéket.”²⁸

A versec–fehértemplomi borvidék már a Magyarország történelmi borvidékeiről szóló első rendszeres áttekintésben is szerepelt, amelyet még 1833-ban Schams Ferenc készített. A tizenegy borvidéket megjelölő felsorolásban a tizenegyedik helyen a „Bánát”, azaz Versec és Fehértemplom is feltüntetésre került.²⁹ Az „1896-ban a filoxéravész után az állami támogatással, ill. irányítással végbemenő rekonstrukció idején készült el az 1893: XIII. tc. alapján a történelmi borvidékek második beosztása”.³⁰ Ennek fényében az immáron már tizennyolc borvidék között a „Versec–fehértemplomi történelmi borvidék” ismételtelen megnevezésre került.

A versec-fehértemplomi borvidék egészen 1880-ig „reneszánszát” élte, ekkor azonban a filoxéra a szőlőtőkék jelentős részét tönkretette. A bortermelés mindössze töredéke lett a járványt megelőző termelésnek. Habár a helyi németek gondolatai között felmerült a gazdasági „profilváltás”, de a borászatot mégsem hagyták veszni, mint a selyemhernyó-tenyésztést, illetve az arra épülő selyemipart. Ez utóbbinak az 1850/1860-as években áldozott le, amikor a hernyókat járványos betegség pusztította el. A selyemiparral ellentétben a borászatot, illetve a borvidéket idővel sikerült újra talpra állítani.³¹

²⁵ VÁLYI (III. kötet) 1799, 625. p.

²⁶ MILLEKER 1914, 438. p.

²⁷ MILLEKER 1914, 438., 441. pp.

²⁸ Versec-Fehértemplomi borvidék. Kárpátok Bora. Külhoni Magyar Borászati Adatbázis: <https://karpatokbora.hu/versec-fehertemplomi-borvidek> (Letöltés ideje: 2023. április 4.)

²⁹ Vö. ORTUTAY GYULA (főszerk.): Magyar néprajzi lexikon. Ötödik kötet, Szé-Zs. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. 341. p.

³⁰ ORTUTAY 1982, 342. p.

³¹ MILLEKER 1914, 442., 444. pp.

A 19. század első felében, 1840-ben Versec népessége már 15 403 főt számlált, ezzel a Délvidék legnépesebb városa volt, habár a jobbára német ajkú „katonaváros”, Temesvár hamarosan túlszárnyalta.³²

Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc idején a város nehéz időköt élt át. Versec, főképp annak magyar és német ajkú lakói a magyar szabadságharc mellett törtek lándzsát. Emiatt már 1848 tavaszán a szerbek lázadása fenyegette a várost, főképp az alibunári szerb tábor jelentett veszélyt a város lakóira. Egy kicsivel később már az első fegyveres összecsapásokra is sor került. Előbb, 1848. július 8-án Temesvajkócot (Влаjkовац/Vlajkovac) foglalták vissza a magyar nemzetőrök a szerbektől, július 11-én pedig a 2. (Schwarzenberg) dzsidásezred okozott nagy veszteségeket az Alibunár (Алибунар/Alibunar) és Nagykárolyfalva (Банатски Карловац/Banatski Karlovac) felől támadó szerbeknek, közülük kb. háromszáz fő esett el a harcban. A szerbek vezérei közül volt olyan, aki elesett az ütközetben, mások fogságba estek. Utóbbiakat néhány nappal később, 1849. július 19-én kivégezték. Ősszel jelentős problémát okozott, hogy a várost addig védő báró Friedrich Blomberg (1797–1877) császári és királyi ezredes, valamint a vezérlete alá tartozó dzsidásezred szembehelezkedett a magyar szabadságharc ügyével. A hadsereg kezdetben igyekezett az ágyúkat lefoglalni, de ezt a cselekményt a magyar nemzetőrök meghiúsították. Ezért a 2. (Schwarzenberg) dzsidásezred és parancsnoka elhagyta Versecet, és az északabbra fekvő Temesvárra vonult. A dzsidásezred kivonulása miatt Versec teljesen védtelenné vált. Szerencsére a város nem maradt sokáig magára hagyva, ezért sem a szerbek, sem az osztrákok nem tudták azt megszerezni.³³

Említettük, hogy Versec – magyar, de főképp német ajkú – lakosai a magyar szabadságharc mellett foglaltak állást. Mivel Temesvár ellenséges kézen maradt, Temes vármegye székhelyét

Versecre helyezték át. A magyar szabadságharc melletti kiállás jelentős veszélyt rejtett magában a városra nézve, mivel az alibunári szerb tábor, valamint a temesvári erőd császári seregeinek „célkeresztjébe” került. Az ellenséges fenyegetés miatt szükségessé vált megerősíteni a várost. A szabadságharc későbbi szakaszában Versec védelmében olyan legendás személyek játszottak szerepet, mint például Damjanich János (1804–1849) honvéd tábornok, valamint Rózsa Sándor (1813–1878), a hírhedt betyár, aki önkéntes csapatával segítette a magyar oldalt a harcokban.³⁴

A város helyzetét kilátástalanná tette, hogy 1849 januárjában kivonták a magyar sereget Versecről, ezért a város újfent védtelenné vált. Ekkor a város polgárai – hogy elkerüljék a szükségtelen vérontást – kénytelenek voltak deputációt meneszteni Temesvárra és Alibunárra. Néhány nappal később a császári és a szerb seregek bevonultak Versecre, a város 1849. május 3-ig volt az ellenség kezén. Habár rövid ideig Bem József (1794–1850) tábornok seregei visszafoglalták a települést, ez már nem sokat jelentett a szabadságharc végóráiban.³⁵

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc után, 1851-ben a jeles statisztikus, Fényes Elek az alábbiakat közölte a városról: „Versecz, nagy és népes város, Temes vármegyében, Temesvárhoz délre 10 mfdnyire, saját postahivatallal. Lakja 13,868 lélek, kik 5596 r. kath., 180 hébert, 100 protestanst kivéve, n. e. óhitűek; nyelvet illetőleg szerbek, németek, oláhok, magyarok. Kath. és n. e. óhitű templomok. Székhelye a verseczi görög n. e. püspöknek. Van itt postahivatal, sőtiszttség, kamarai uradalmi tisztartóság, számos kézműves. A selyemtenyésztés nagy divatban. Gazdag határa első osztálybeli, s van 373 egész urbéri állománya. Roppant szőlőhegyén jó és sok bort termeszt. Egy hegytetőn valami kastély omladéka most is látható, de kié lehetett, nem tudhatni. F. u. a kamara.”³⁶

³² MILLEKER 1914, 441. pp.

³³ Vö. HERMANN RÓBERT (szerk.): *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története*. Videopont Kiadó, Budapest, 1996. 108., 113., 115., 119., 161., 163–164. pp.; MILLEKER 1914, 441. pp.

³⁴ Vö. HERMANN 1996, 254–255. pp.; MILLEKER 1914, 441–442. pp.

³⁵ MILLEKER 1914, 441–442. pp.

³⁶ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára*. IV. kötet. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pesten, 1851. 294. p.

Amíg az önkény időszaka (1849–1867) Magyarország számára kifejezetten kedvezőtlen hatású volt, addig Versec fejlődött. A fejlődés egyfelől a város kiépülésében nyilvánult meg. Ekkor emelték az új városházát (1859–1860), továbbá néhány templom is akkoriban épült. Másfelől a gazdaság és a kereskedelem is fejlődött. Habár a selyemipar lehanyatlott, a borászat mellett a gabonaipar is egyre jelentősebb lett. A gazdasági fejlődés a kereskedelemnek is kedvezett, a város 1861-ben már négy országos vásár tartására nyert jogot. Az egyre inkább elnémetesedő város „külsőségeiben” is igencsak pompás képet mutatott. Ekkor – 1854-ben – rendelték el az utcák kikövezését, valamint kivilágítását. Néhány évvel később (1857) megkezdődött az utcák elnevezése is.³⁷ Kiemelendő, hogy Versec egyik jelképét, a hatalmas, neogótikus, kéttornyú – Szent Gelért püspök tiszteletére felszentelt – római katolikus templomot is ekkor, 1860 és 1863 között építették fel.³⁸

Versec fejlődése a kiegyezés (1867) után sem torpant meg. Példaként említhető, hogy néhány pénzintézet is megjelent a városban. A legjelentősebb „fegyvertény” feltehetően a „törvényhatósági jogú város” titulus megszerzése lehetett, ezt a címet Versec 1870-ben nyerte el.³⁹ Ezáltal a város a történelmi Magyarország legjelentősebb városai közé emelkedett. Megjegyezzük, hogy „törvényhatósági jogú város” címmel 1910-ben – az utolsó magyar népszámlálás idején, amely még az egész történelmi Magyarországra kiterjedt, Horvát-Szlavónország nélkül – mindössze huszonhat település rendelkezett.⁴⁰ Ezek a városok a székesfőváros, Budapest után következtek a sorban. A Bánság területén törvényhatósági jogú városok voltak: Temesvár, Pancsova és Versec. Versec egészen 1920-ig, a trianoni békeszerződés aláírásáig volt a cím büszke viselője.

A dualizmus korában (1867–1918) tovább csinosodott. Főképp a német polgárságának köszönhetően a Bánság egyik legfejlettebb városává lépett elő. Polgárai kifejezetten ügyeltek az oktatásra, ezért számos iskola is működött itt. Az írni és olvasni tudás tekintetében Versec a legjobb értékeket mutató települések között szerepelt, amit bizonyított, hogy a városban hat könyvnyomda, továbbá két könyvkereskedés is létesült. A nemzetiségi palettát jól szemlélteti, hogy a településen nyolc hírlap jelent meg, ebből négy volt német, kettő szerb és további kettő magyar nyelvű.⁴¹

Versecről az egyik legjelentősebb monográfiasorozat, az *Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képből* is megemlékezett. Jancsó Benedek (1854–1930), az MTA tagja az alábbiakat közölte: „Versecz szabad királyi város. Lakosainak száma 30.000. Részint dombos, részint lapályos határa 33.000 hold terjedelmű. A lapályon nemcsak kitűnő búza és kukoricza, hanem igen jó minőségű fehér bor is terem, míg a dombokon inkább vörös bort szűrnek. A fillokszera pusztítása, különösen az 1882-ki nagy árvíz előtt, mely a szőlők legnagyobb részét teljesen tönkre tette, Versecz bortermesztése évenként átlag 350–400.000 hektoliterre rúgott.”⁴²

V. Anyanyelvi és vallási viszonyok (1869–1910)

Versec számára a dualizmus kora (1867–1918) az igazi fejlődés időszaka. A törvényhatósági jogú város talán csak egy kudarcot könyvelhetett el ebben az időszakban. A katonai határőrvidék megszüntetése (1873) idején jelentős mozgalom indult meg Keve vármegye feltámasztása okán. A vármegye Versec székhellyel 56 települést tö-

³⁷ MILLEKER 1914, 442. p.

³⁸ Vö. ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskerekai Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Grafikai Műhely, Tóthfalu, 1993. 462–471. pp.

³⁹ MILLEKER 1914, 443. pp.

⁴⁰ Vö. GYÉMÁNT RICHÁRD: *A határon túli magyarság fogalma, keletkezése*. In: Szakács Ildikó Réka (szerk.): *Nemzetpolitikai ismeretek*. SZTE ÁJTK NRTI, Szeged, 2017. 67–97. pp.

⁴¹ MILLEKER 1914, 446. pp.

⁴² JANCÓS BENEDEK: *Arad és Temes megyék hegyes részei s Krassó-Szörénymegye*. In: Jókai Mór (főszerk.): *Magyarország VII. Délkeleti Magyarország: Erdély és a szomszédos hegyvidékek*. Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képből. XX. kötet. Magyar Királyi Államnyomda, Budapest, 1901. 584. p.

mörített volna, azonban a folyamodványt a Magyar Országgyűlés elutasította.⁴³ Ezért a város megmaradt a Temes vármegyéhez tartozó Verseci járás székhelyének.

Az 1867. évi kiegyezés nemcsak közjogi értelemben volt jelentős, hanem azért is, mert hivatalosan – 1848 után ismét – megalakulhatott a hivatalos magyar statisztikai szolgálat. Ez tette lehetővé, hogy 1869-től meginduljanak a magyarországi magyar, statisztikai célú népszámlálások. (Korábban osztrák számbavételek voltak.) Az első, 1869. évi népszámlálás az anyanyelvi viszonyokat még nem, csak a vallási adatokat kérdezte. A második, 1880. évi magyar népszámlálás viszont már az anyanyelv kérdésére is választ keresett.

Versec törvényhatósági jogú város népességszáma a dualizmus korában kisebb ingadozással jelentősebb növekedést mutatott. Az anyanyelvi adatok tekintetében elmondható, hogy a népesség többsége már német anyanyelvű volt. A második legjelentősebb népcsoportnak

a – korábban domináns – szerbség számított. A magyarság csak a harmadik legjelentősebb népelemként volt jelen a településen. A többi népcsoport – románok, szlovákok etc. – nem képeztek számottevő kisebbséget. Ez utóbbi azért is érdekes, mert Versec járási székhely is volt. Az egykori járáshoz – 1910-ben – 25 település tartozott, amelyek a város körül helyezkedtek el. A helységek közül a többség, tizenhat település román anyanyelvi többséget mutatott, további négy német, ugyancsak négy szerb és egy – az 1920-ban Romániához került, mára elrománosodott Dezsánfalva (Dejan) – magyar többségűnek számított.⁴⁴ A trianoni békeszerződés csak a járás északi és keleti részeinek bizonyos településeit csatolta Romániához. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság viszont megkapta Versecet, valamint több román ajkú községet is „örökölt”. A mai napig jelentősebb számú román kisebbség él Versec környékén, vagyis a román határ mentén, nem beszélve a közeli Alibunárról és annak vidékéről.

Versec törvényhatósági jogú város anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	22 329	968	12 354	62	253	62	7382 ⁴⁵		394+854 ⁴⁶
1890	21 859	1254	12 154	62	469	22	7	7712	179
1900	25 199	2635	13 387	103	753	22	25	8112	162
1910	27 370	3890	13 556	127	879	9	38	8 602	269

Forrás: Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal/Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások (lásd felhasznált nyomtatott irodalom): 1880: 292. p.; 1890: 580. p.; 1900: 362–363. pp.; 1910: 364–365. pp.

A vallási viszonyok tekintetében elmondható, hogy a dualizmus korának magyar népszámlálásai Versecen „meggyőző” római katolikus többséget mutattak ki. A római katolikusok jobbára a többségi németiség és a kisebbséget alkotó magyarság soraiból kerültek ki. A második legjelentő-

sebb vallás az ortodox volt, főképp a szerbeknek és – kisebb részben – a románságnak köszönhetően. A harmadik legjelentősebb vallás az izraelita volt, amely megelőzte az evangélikusokat és reformátusokat. Utóbbiak soraiban valószínűsíthetően ugyancsak magyarokat kell sejttenünk.

⁴³ MILLEKER 1914, 443. p.

⁴⁴ Vö. A magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 42. kötet. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat nyomása, Budapest, 1912. 362–363. pp.

⁴⁵ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁴⁶ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Versec törvényhatósági jogú város esetében az első érték (394 fő) az egyéb hazai (210 fő) és a külföldi (184 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

Versec törvényhatósági jogú város vallási adatai (1869–1910)

Népszámlálás	Vallás							
	Összesen	Katolikus		Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
		római	görög-					
1869	21 095	11 635	8	8630	203	43	576	–
1880	22 329	13 193	149	8045	208	87	624	23
1890	21 859	12 622	17	8271	169	80	695	5
1900	25 199	14 838	104	8862	261	245	878	11
1910	27 370	16 336	83	9544	333	314	743	17

Forrás: Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal/Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások (lásd felhasznált nyomtatott irodalom): 1869 (Sebők): 204. p.; 1880: 292. p.; 1890: 581. p.; 1900: 362–363. pp.; 1910: 364–365. pp.

Az előbbiekből kiolvasható, hogy Versecen és környékén a magyarság mindig is kisebbséget alkotott. A városban jobbra a németek és a szerbek domináltak, a város környékén viszont már román többséget, továbbá német és szerb, valamint elenyésző magyar kisebbséget mutatnak ki a statisztikai adatok. Abban, hogy Versec 1920-ban végül a délszláv államhoz került, feltehetően jelentős szerepe lehetett annak a ténynek, hogy a település évszázadok óta a szerb pravoszláv egyház egyik központjának számított. A szerb ortodox püspökség keletkezése a 16. századra nyúlik vissza. Az első okiratos említése 1594-re tehető, amikor a temesvári pasa megnyúzta a szerb püspököt. A szerb pravoszláv püspökség végleges, törvényes megszervezése a 17. század alkonyán történt, a szerbek 1690-es nagy bevándorlásához („Velika seoba Srba”) kapcsolható.⁴⁷

A teljesség igényével jegyezzük meg, hogy a trianoni békeszerződés a Verseci járás teljes területét elvette Magyarországtól. A térséget felosztotta a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és Románia között. A huszonöt helység közül tizenöt település a délszláv államhoz, tíz község Romániához került. Romániáé lett a német ajkú Alsóztamora, Nagyzsám és Temesmóra, az akkor még magyar többségű Dézsánfalva, továbbá hat, román ajkú falu – Ermény, Ferend, Kisgáj, Klopódia, Lacunás és Váradia – is. A délszláv

államnak jutott tíz román ajkú helység: Almád, Kisszered, Kiszsám, Márktelek, Mélykastély, Meszesfalu, Réthely, Temesszöllős, Temesvajkóc és Vajdalak. Továbbá ugyancsak délszláv terület lett a német többségű Temeskutas, valamint a szerb ajkú Nagyszered, Porány, Temespaulis és Verseczvár is.⁴⁸

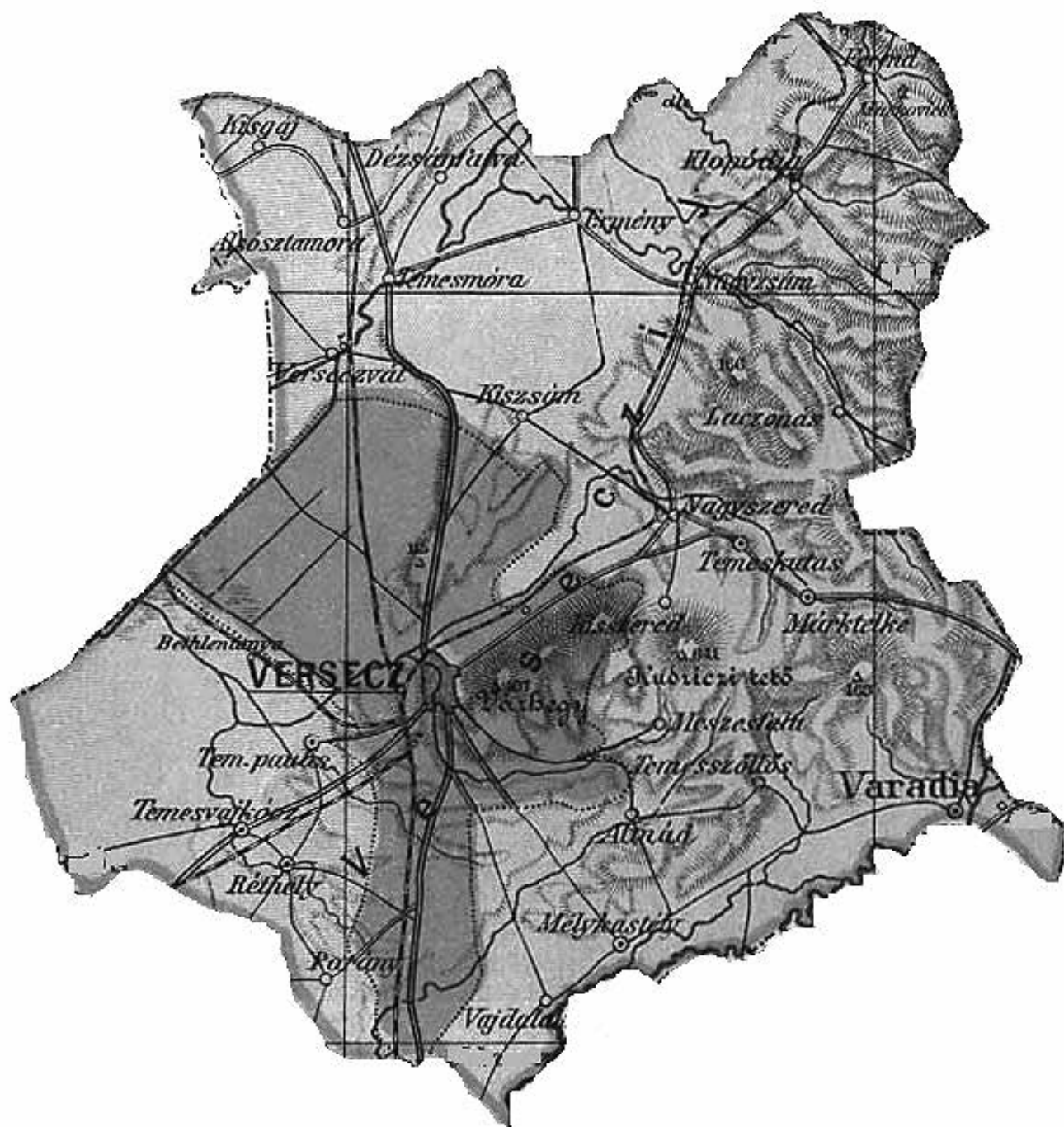
Végül kiemeljük, hogy Versecen, az 1910. évi népszámlálás szerint a népesség 39,5%-a, azaz 10 823 fő beszélt magyarul. A kiemelkedő érték jórészt a helyi németeknek köszönhető, akikre többnyire jellemző volt a magyar nyelv elsajátításának hajlandósága. A Verseci járás területén már nem számított ennyire „rózsásnak a helyzet”, a népesség mindössze 19,4%-a – 7151 fő – beszélt magyarul. Megjegyezzük, hogy a magyar anyanyelvűek száma mindössze 3422 főt (9,3%) tett ki. Főképp a román falvak többségében volt alacsony fokú a magyar nyelv ismerete.

VI. Trianon után

A változás szele valójában már az első világháború idején is érezhető volt. A kezdeti eufória, amely az Osztrák–Magyar Monarchiában Szerbia megbüntetésére irányult, idővel, a harcok elhúzódásával, egyre inkább alábbhagyott. Versecen ráadásul azért is volt problémás a helyzet, mert jelentősebb számú szerb közösség élt

⁴⁷ Vö. MILLEKER 1914, 447–448. pp.

⁴⁸ Vö. GYÉMÁNT, RICHÁRD: *Az etnikai térszerkezet változása a szerbiai Dél-Bánátban*. In: Kovács, Péter (szerk.): Ünnepi kötet dr. Katona Tamás egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018. 349–350. pp.

A történelmi Temes vármegye egykori Verseci járása és Versec törvényhatósági jogú város

Forrás: KOGUTOWICZ MANÓ: *Temes vármegye térképe*. Kiadott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából. Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt., Budapest, 1905 – alapulvételével saját szerkesztés.

a városban. A „nagy háború” kirobbanása után számos szerb közéleti személyiség emigrált Szerbiába. Betiltották a szerb újságokat. A szerb fiatalokat besorozták az osztrák–magyar seregbe, és Oroszországba, valamint Olaszországba vitték őket harcolni. Habár a német hadsereg 1915-ben elkezdte a város megerősítését, a vi-

lgháború végóráiban, 1918. november 10-én mégis kivonult onnan. Ezt követően a délszláv katonaság foglalta el a várost, amely már ekkor elveszett Magyarország számára.

A délszláv megszállás miatt már de facto, majd a trianoni békeszerződés értelmében de jure is a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságé lett a város és

környéke. Ekkor új, de sajnálatos módon inkább hanyatló korszak indult meg a helység életében. A tárgyilagosság miatt hozzá kell tennünk, hogy többé-kevésbé stagnált a város gazdasági élete. Versec perifériára szorult; jelentős érvágást jelentett a határ közelsége. A Bánság nagyobb hányada, így Temesvár, valamint a hegyvidéki – a nyersanyagokra és iparra épülő – térség Romániához került. Emiatt a város gyakorlatilag elvesztette jelentős nyersanyag- és kereskedelmi hátterét, ezért – ahogyan azt már említettük – gazdaságilag stagnálni kezdett. A korábbi iparágak egy része még többé-kevésbé megmaradt, ráadásul néhány kisebb gyár is létrejött, mint például a szalámigyár, a metil-alkohol-, a konyak-, a pezsgőgyár, a bútorgyár és számos kisebb vegyi üzem. A bortermelés is folyt a városban. Azonban a város gazdasági élete leginkább eladásaitól függött, amelyek viszont szó szerint „behatárolódtak”.⁴⁹

A nemzetiségi palettát tekintve láthatóvá vált a római katolikus németek számbeli fogyása, viszont ezzel ellentétesen mozdult el a pravoszláv vallású szerbek népességszáma. A magyarság népességszáma – paradox módon – némiképp növekedett. A két világháború közötti időszak azonban a „vihar előtti csend” volt.

A második világháború idején, Jugoszlávia szétesésekor (1941) a Bánát német katonai igazgatás alá került, ez a tény is megmérgezte a szerb–német viszonyt. A második világháború végóráiban, 1944-ben a német lakosság – félve a jugoszláv partizánok és a „felszabadító” szovjet hadsereg bosszújától – tömegével menekült

el a városból. Miután Versec „felszabadult”, a Népi Felszabadító Hadsereg – Josip Broz Tito (1892–1980) elvtárssal, partizánvezérrel az élen – Versecen ütötte fel a főhadiszállását, illetve innen irányította Belgrád és a Szerémség visszafoglalását. Szomorú időszak vette kezdetét: egyfelől szisztematikus demográfiai és politikai változás következett be, a kommunisták teljesen átvették az uralmat. A földeket, birtokokat, gyárakat, épületeket etc. elvették régi tulajdonosaiktól, és a hűségesekeknek, a „megfelelőknek” adták át. Malíciával élve: a németektől nem volt nehéz elvenni, mert – ahogyan azt már említettük – többnyire elmenekültek a városból. A huszadik század ötvenes évei sötét korszak volt a település életében: rablás, erőszak, zaklatás és gyilkosság fémjelezték azt.⁵⁰ A római katolikus németiségnek, amely jelentős szerepet játszott a város fejlesztésében, hírmondója sem igazán maradt. Az ugyancsak jobbára római katolikus magyarság száma lassú, de biztos apadásba kezdett. A „fehér pestis” a mai napig tart. Versec gyakorlatilag szerb várossá vált, egyre fogyó román és magyar kisebbséggel.

Versec az 1980-as évektől ismét fejlődni kezdett. A nehézségek, például a délszláv háború (1991–1995), azonban akadályozták ezt a fejlődést. A korábban jelentős borászat még mindig meghatározó szerepet tölt be Versec életében. A borturizmus, megfelelő tőkével és marketinggel, a régi, patinás város „húzóágazata” lehetne, amely akár a határokon túl is öregbítené a város méltán jeles hírnevét.

Versec anyanyelvi (1921–1931) és nemzetiségi adatai (1948–2011)

Év	Anyanyelv (1921–1931)/Nemzetiség (1948–2011)							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	27 011	2433	13 244	288	471	10 034		541
1931	29 411	2787	11 926	570	Nincs adat.	13 425		703
1948	23 538	3500	1 296	109	564	446	15 887	1736
1953	26 710	3582	Nincs adat.	113	704	417	18 080	3814

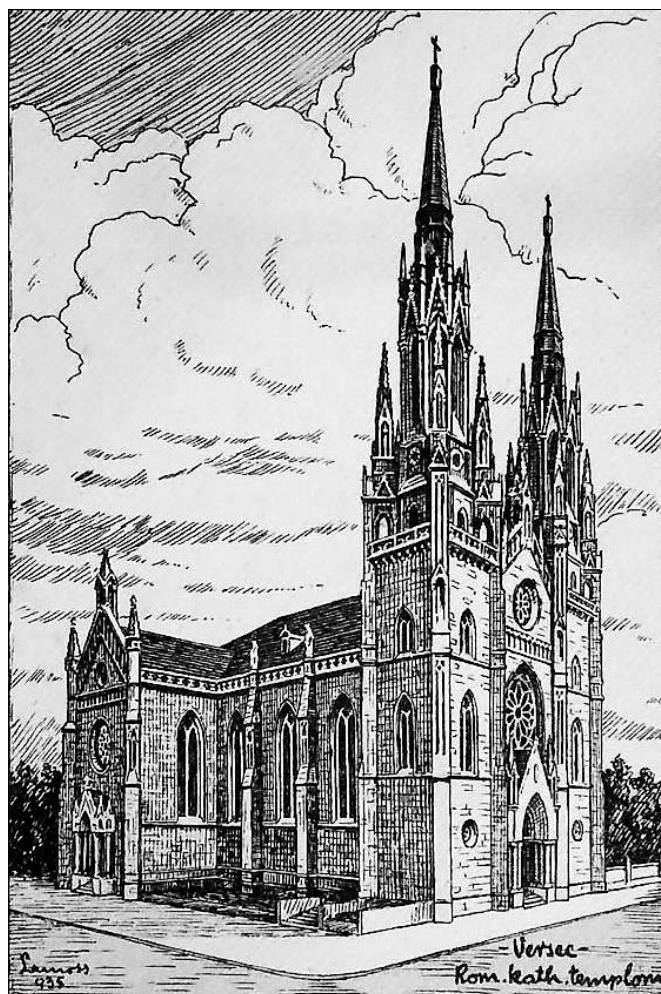
⁴⁹ Vö. *About Vrsac*. Vršački Vrenac – The Wreath of Vršac: <http://www.vrsackivenac.org.rs/en/about-vrsac> (Letöltés ideje: 2023. április 5.)

⁵⁰ Vö. *About Vrsac*. Vršački Vrenac – The Wreath of Vršac: <http://www.vrsackivenac.org.rs/en/about-vrsac> (Letöltés ideje: 2023. április 5.)

1961	31 620	3643	Nincs adat.			483	23 371	4123
1971	34 256	3253	Nincs adat.			442	25 944	4617
1981	37 513	2753	Nincs adat.			370	26 851	7539
1991	36 885	2125	151	102	1826	247	26 309	6125
2002	36 623	1800	85	132	1734	204	28 372	4296
2011 ⁵¹	36 040	1517	70	121	1761	157	27 806	4608

Megjegyzés: Az 1921. évi délszláv népszámlálás összesítve közölte a románok és cincárok anyanyelvi adatait. Az 1931. évi délszláv népszámlálás összesítve közölte a szerbek, horvátok, szlovénok és macedónok anyanyelvi adatait. Az 1953. évi jugoszláv népszámlálás külön nem mutatta ki a németek adatait. Az 1961 és 1981 közötti jugoszláv népszámlálások nem közölték külön a németek, a szlovákok és a románok adatait. Nincs adat: külön nem közölték, az egyéb kategóriában szerepel. Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások. Population Statistics of Eastern Europe & former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2023. április 4.)

⁵¹ 2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia, Ethnicity, Data by municipalities and cities. Statistical Office of the Republic of Serbia. Beograd, 2012. 34–35. pp. Elektronikus elérhetőség: <http://media.popis2011.stat.rs/2012/Nacionalna%20prikladnost-Ethnicity.pdf> (2023. április 4.)

Versec egyik jelképe, a Schulek Frigyes (1841–1919) építész által tervezett neogótikus római katolikus templom

Megjegyzés: A képeslap méretei: magasság: 14 cm, szélesség: 9,9 cm. Forrás: Lamoss: Versec. Római katolikus templom. Kiadja Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete. Európa Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, c. 1920–1930.

VII. Felhasznált irodalom

VII. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

A magyar korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1882

A magyar korona országainak helységnévtára. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1892 (Az 1890. évi népszámlálás eredményeit is tartalmazza.)

A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 1. kötet. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1902

A magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 42. kötet. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat nyomása, Budapest, 1912

ANGELI OTTÓ ET AL. (szerk.): *Új idők lexikona. Huszonharmadik és huszonnegyedik kötet, Szikesfalu–Zygotá.* Siegner és Wolfer Irodalmi Intézet Rt. kiadása, Budapest, 1942

BOKOR JÓZSEF (központi szerk.): *A Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. IV. kötet (Burgos–Damjanich).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1893

BOKOR JÓZSEF (központi szerk.): *A Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. XVI. kötet (Téba–Zsuzsok).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1897

CSÁNKI DEZSŐ: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. kötet.* Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1894

ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskerekai Egyházmegye történetéhez.* LOGOS Grafikai Műhely, Tóthfalu, 1993

FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. IV. kötet.* Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pesten, 1851

GYÉMÁNT RICHÁRD: *A Bánság újratelepítése, különös tekintettel a 18. századi telepítési folyamatokra.* In: Homoki-Nagy Mária (szerk.): Forum. Acta Juridica et Politica. Acta Universitatis Szegediensis. V. kötet. SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2015

GYÉMÁNT RICHÁRD: *A határon túli magyarság fogalma, keletkezése.* In: Szakács Ildikó Réka (szerk.): Nemzetpolitikai ismeretek. SZTE ÁJTK NRTI, Szeged, 2017

GYÉMÁNT, RICHÁRD: *Az etnikai térszerkezet változása a szerbiai Dél-Bánátban.* In: Kovács, Péter (szerk.): Ünnepi kötet dr. Katona Tamás egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018

GYÉMÁNT RICHÁRD: *III. Károly második háborúja a törökök ellen (1737–1739). II. rész. Az 1738. és az 1739. év*

fontosabb (hadi) eseményei, valamint a belgrádi béke. In: Bata János (főszerk.): Aracs, a délvidéki magyarság közéleti folyóirata. XX. évfolyam. 3. szám. (2020. augusztus 20.) Aracs Alapítvány, Horgos, 2020

HALAVÁTS GYULA: *Halaváts Gyula a verseczi várról.* In: Hampel József (szerk.): Archaeológiai Értesítő. Új folyam, hatodik kötet. Első füzet. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1886

HERMANN RÓBERT (szerk.): *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története.* Videopont Kiadó, Budapest, 1996

JANCSÓ BENEDEK: *Arad és Temes megyék hegyes részei s Krassó-Szörénymegye.* In: Jókai Mór (főszerk.): Magyarország VII. Délkeleti Magyarország: Erdély és a szomszédos hegyvidékek. Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben. XX. kötet. Magyar Királyi Államnyomda, Budapest, 1901

KISS LAJOS: *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980

KOGUTOWICZ MANÓ: *Temes vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából.* Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt., Budapest, 1905

KÖVÁRI LÁSZLÓ: *Erdély történelme. Ötödik kötet.* Pesten Ráth Mór, Kolozsvárott Stein János bizománya, 1863

LAMOSS: *Versec. Római katolikus templom.* Kiadja Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete. Európa Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, c. 1920–1930

MAKKAI LÁSZLÓ – MÓCSY ANDRÁS (szerk.): *Erdély története. Első kötet. A kezdetektől 1606-ig.* In: Köpeczi Béla (főszerk.): Erdély története három kötetben. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1988

MÁRKI-ZAY JÁNOS: *Herczeg Ferenc városa, Versec (Városismertető útikalauz).* In: Márki-Zay János (szerk.): Magyar értékek 20. Hódmezővásárhely, 2013

MILLEKER BÓDOG: *Versecz.* In: Borovszky Samu: Temes vármegye és Temesvár. Magyarország vármegyéi és városai. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

ORTUTAY GYULA (főszerk.): *Magyar néprajzi lexikon. Ötödik kötet, Szé–Zs.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982

PESTY FRIGYES: *Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon és a despota cím.* A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatal, Budapest, 1877

SEBŐK LÁSZLÓ (szerk.): *Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai.* TLA Teleki László Intézet. KSH Népszámlálás. KSH Levéltár. Budapest, 2005

SENTEKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története.* In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

Tolnai új világlexikona. Az általános tudás és műveltség tára. Tizennyolcadik kötet, Vég–Zs. Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Részvénytársaság, Budapest, 1930

VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. III. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799

VII. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia, Ethnicity, Data by municipalities and cities. Statistical Office of the Republic of Serbia. Beograd, 2012. 34-35. pp. Elektronikus elérhetőség: <http://media.popis2011.stat.rs/2012/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf>

About Vrsac. Vršački Vrenac – The Wreath of Vršac: <http://www.vrsackivenac.org.rs/en/about-vrsac>

Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások. Population Statistics of Eastern Europe & former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/>

TARJÁN M. TAMÁS: 1658. szeptember 14. | A török Barcsay Ákosnak ajánlja fel az erdélyi fejedelemséget. Rubicon Online: <https://rubicon.hu/kalendarium/1658->

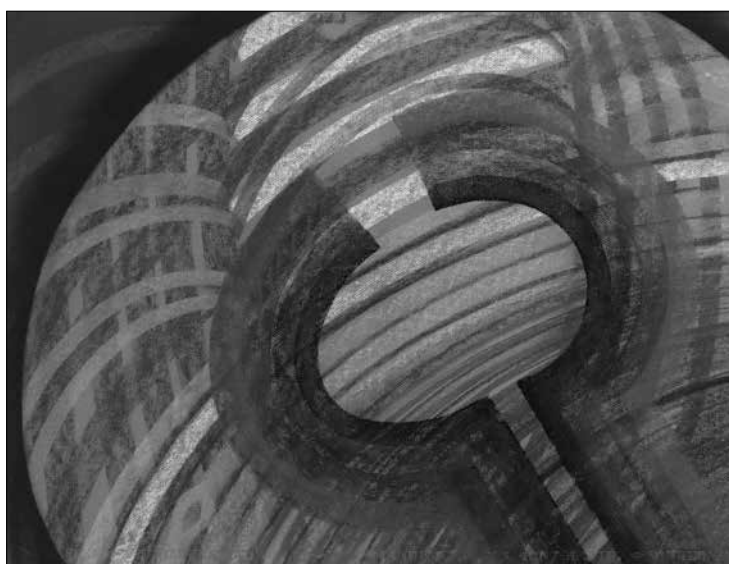
szeptember-14-a-torok-barcsay-akosnak-ajanlja-fel-az-erdelyi-fejedelemséget?gc_id=14734383555&h_ad_id=547570060264&gclid=ÉA1a1QobChMI7Pm4svyP_glVved3Ch2VKA_9EAYASAAEgLO2fD_BwE

TARJÁN M. TAMÁS: A pozsareváci béke megkötése, 1718. július 21. Rubicon Online: <https://rubicon.hu/kalendarium/1718-julius-21-a-pozsarevaci-beke-megkotese>

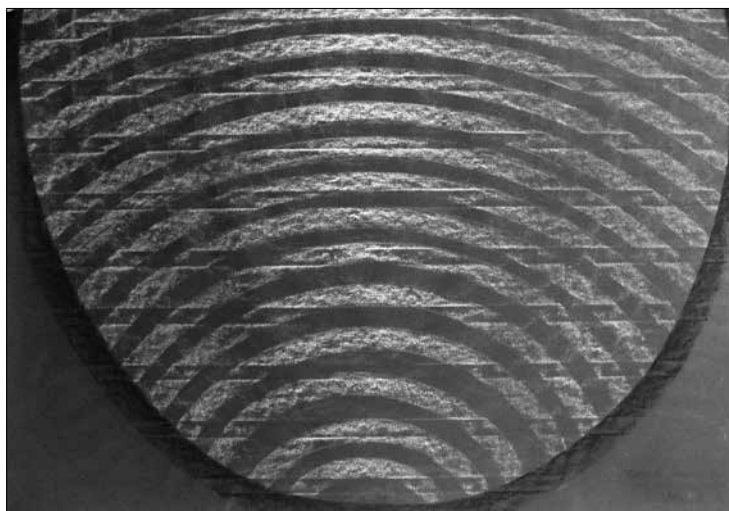
Versec-Fehértemplomi borvidék. Kárpátok Bora. Külhoni Magyar Borászati Adatbázis: <https://karpatokbora.hu/versec-fehertemplomi-borvidek>

Versec (Érdsomlyó) vára. Műemlékem.hu: <https://muemlekem.hu/hatareset/Versec--Erdsonlyo--vara-Versec-1260>

Vršačka kula. Oblakbeli.com: <https://oblakbeli.com/vrsacka-kula-i-u-njoj-princeza-koja-ceka-spas-od-cini/>

Cantata cosmica II.

Cantata cosmica IV.